

Васильців Тарас Григорович,
*доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів,
економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу,
Львівський торговельно-економічний університет;*
Куницька-Іляш Марта Василівна,
*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки
підприємства, інновацій та дорадництва в АПК,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького;*
Шопська Юлія Костянтинівна,
*здобувач ступеня доктора філософії,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього
НАН України»*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАТЕГІЧНИХ ГАЛУЗЕЙ ТА СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розвиток промисловості та галузей реального сектора економіки України залежить від соціально-економічної та інноваційно-інвестиційної політики країни, а також резилентності до соціально-політичних потрясінь, у т.ч. військових конфліктів, світової пандемії та ін. За результатами аналізу встановлено, що промисловість як пріоритетна галузь економіки України протягом 2007-2020 рр. не мала ознак системного розвитку, а протягом останніх років перебувала в кризовому стані. Середньорічні темпи скорочення обсягів виробництва та реалізації промислової продукції за 2010-2021 рр. становили 3,7 в.п. і 20,7 в.п. відповідно, а середньооблікова кількість штатних працівників скоротилася на близько 80 %. Фінансовий результат промислових підприємств зменшився на 51,0 %, а рентабельність операційної діяльності за 2007-2020 рр. зменшилася на 1,9 в.п.

Результати індикативного аналізу засвідчили сигмуїдальний характер розвитку аграрного сектору України як пріоритетної галузі економіки та водночас драйверу економічного зростання. Прогрес галузі має пряму залежність від продуктивності праці сільськогосподарських підприємств (за 2005-2020 рр. зросла в 2,3 раза) і обсягів державної фінансової підтримки (за 2017-2020 рр. збільшилася у 1,4 рази). При цьому агропромисловий комплекс України зазнав найменшого впливу від пандемії Covid-19 (частка сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів у

2021 р. становила 24,7 % у структурі зовнішньоторговельного обігу товарами України). Однак, негативний вплив на розвиток галузі, а, відтак, забезпечення її фінансової стійкості, мало зростання цін на проміжну продукцію і високий рівень конкуренції з імпортованою продукцією.

На основі проведеного структурно-темпорального аналізу визначено, що розвиток будівельної галузі України нестабільний і характеризується високою залежністю від соціально-економічних криз та загроз, які виникали внаслідок соціально-політичних турбулентностей. Індекс будівельної продукції у 2012-2015 рр. мав низхідну (з -7,3 % до -12,5 %), а у 2016-2021 рр. – висхідну (з 5,6 % до 26,4 %) динаміки. Виявлено, що основним чинником забезпечення фінансової стійкості будівельної сфери в умовах слабкої інвестиційної активності стала стабільна державна підтримка, спрямована на покращення транспортної і соціальної інфраструктури, а позитивна тенденція розвитку будівельної галузі визначена ефективною реалізацією програм іпотечного кредитування, що сприяло збільшенню обсягів житлового будівництва (темپ приросту показника у 2021 р. становив 19,2 %). З іншого боку, основним чинником послаблення фінансової безпеки галузі є нерівномірне зростання обсягів реалізованої будівельної продукції і основних засобів будівництва (за 2005-2020 рр. середньорічний темп скорочення вартості основних засобів становив 5,8 в.п.).

Системний аналіз дозволив аргументувати, що розвиток транспортної галузі України відповідає загальноекономічному тренду економічного поступу країни, визначається соціально-економічними та суспільно-ПОЛІТИЧНИМИ факторами, зокрема зниженням транзиту природного газу до країн ЄС, пролонгуванням перманентних карантинних обмежень щодо мобільності населення. Встановлено, що найбільший обсяг реалізованої продукції (надземним і трубопровідним транспортом) галузь демонструвала у 2014-2015 рр. (темпи приросту становили 50,1 % і 55,2 % відповідно), це також сприяло нарощенню зовнішньоторговельного обороту продукції галузі (за 2020-2021 рр. збільшився на 4,9 %). Проте, деструктивними чинниками розвитку та забезпечення фінансової стійкості транспортної галузі України були критичний стан основних засобів (середньорічний темп оновлення на 5-8 в.п. менший, ніж у інших галузях реального сектору економіки) і несприятливий інвестиційний клімат (обсяги капітальних інвестицій у транспортній сфері за 2018-2021 рр. зменшилися на 26,9 %).

Розвиток промисловості та реального сектору економіки України має контраверсійний характер з ознаками невизначеності напряму прогресу, відсутності стабільного фінансового забезпечення виробництва,

зокрема продукції з високою доданою вартістю та інвестиційного гарантування інноваційно-технологічної модернізації [1, с.132-136]. За результатами індикативного та структурно-темпорального аналізу визначено екзистенційні виклики розвитку та збереження фінансової безпеки пріоритетних галузей економіки: критичний стан основних засобів (який призводить до обмеженої реалізації потенціалу промисловості, зменшення обсягів прибутку, збереження високого рівня ресурсоемності виробництва, зростання обсягів споживання енергоносіїв та ін.); погіршення інвестиційного клімату (з наслідками зменшення обсягів фінансових результатів, рівня рентабельності операційної діяльності, погіршення фінансово-економічного стану, зниження рівня інвестиційної привабливості галузей національної економіки та ін.); відсутність дієвих стимулів для інноваційно-технологічної діяльності (що посилює дивергенцію технологічно-інноваційного розвитку України та розвинутих країн світу, сповільнює темпи структурних перетворень економічної системи, порушує стійкість економічного прогресу на середньо- та довгострокову перспективу, зменшує обсяги ринку інтелектуальної власності галузей економіки та ін.); висока енергоемність, нераціональне енергоспоживання, недостатнє використання потенціалу екологічно чистих відновлюваних джерел енергії (веде до повільних темпів процесів реіндустріалізації промисловості та ускладнення передумов для неоіндустріалізації, додаткового навантаження на зовнішньоторговельний баланс, посилення енергетичної, економічно-політичної залежності промисловості та галузей реального сектора економіки від країн-постачальників, зростання енергоемності ВВП та ін.); посилення залежності галузей економіки від коливань зовнішньоекономічної кон'юнктури та економічної політики країн світу (що призводить до неефективності використання науково-технологічного потенціалу національної економіки, збільшення обсягів експорту товарів з низьким рівнем доданої вартості та ін.) [2, с.105-112].

Фінансова безпека пріоритетних галузей економіки детермінується внутрішніми і зовнішніми умовами. Зокрема ендогенними є параметри їх функціонування і розвитку, тоді як екзогенними – міра фінансової стійкості та прогрес забезпечуючих, т. зв. інституційних галузей економіки, головно торгівлі, ІТ-сфери, галузі науки та інноваційної діяльності, житлово-комунального господарства. На основі результатів структурно-темпорального аналізу встановлено, що оборот роздрібною торгівлі в Україні демонстрував висхідну динаміку протягом досліджуваного періоду, а оборот оптової торгівлі – сигмуїдальний тренд і високу чутливість до соціально-

економічного середовища країни [3, с.39-45]. Стимулюючими чинниками розвитку торговельної сфери та посилення споживчого попиту були збільшення обсягів приватних грошових переказів в Україну та суттєве поживлення електронної комерції, обсяги ринку якої збільшилися на 41 % за 2016-2021 рр. та становили 8,8 % від загального обсягу роздрібної торгівлі в 2021 р.).

Аргументовано, що ІТ-сектор України – єдина галузь національної економіки, яка зберегла фінансову стійкість й одночасно збільшила інвестиційну привабливість в умовах соціально-економічних криз та політичних потрясінь, у т.ч. в умовах російсько-української війни. Динамічний розвиток галузі на 20,4 % 2016-2021 рр. визначається значним зростанням обсягу експорту українських ІТ-послуг (на 32,8 % за 2020-2021 рр.) та частки ІТ в загальному експорті країни (9,5 % у 2021 р.), зростанням обсягів фіскальних надходжень утричі (за 2016-2021 рр. середньорічний темп зростання становив 28,7 %) і динамічним розвитком галузі через нарощення фінансового та інвестиційного потенціалу є чинниками стимуляторами посилення фінансової безпеки ІТ-галузі України. Встановлено, що ІТ-сфера має високий кадровий потенціал розширення зайнятості, оскільки відчуває суттєвий дефіцит фахівців, покрити який не можуть резерви випускників технічних спеціальностей.

Сфера житлово-комунального господарства як один зі складників національного багатства країни має пріоритетну роль для забезпечення безпеки та розвитку національного господарства загалом. Встановлено, що житловий фонд України за 2005-2020 рр. зменшився на 3,6 %. Житлово-комунальна сфера України знаходиться на етапі реформування, а її розвиток не демонструє високих результатів і ефективності проведених структурних реформ. Виявлено, що основними чинниками-дестимуляторами розвитку галузі, а, відтак, послаблення її фінансової безпеки, є низький рівень цифровізації, відсутність стандартизованих та уніфікованих систем комунікацій і управління; звужені можливості щодо оновлення матеріально-технічної бази, фінансування поточних потреб, сплати податків і зборів до бюджету; низький рівень інвестицій і зацікавленість інвесторів; поглиблення проблем модернізації інфраструктури та фінансового стану підприємств галузі.

На сучасному етапі інноваційного розвитку економічної системи України сфера наукових розробок та інноваційної діяльності є пріоритетною галуззю національного господарства, динамізм якої є драйвером забезпечення конкурентоспроможності промисловості та реального сектора

економіки. Виявлено, що визначальним критерієм регресу галузі науки та інноваційної діяльності в Україні є малі та недостатні обсяги публічного і приватного фінансування науково-дослідних робіт, коли їх частка у ВВП країни за 2010-2020 рр. не перевищувала 0,75 %. За результатами індикативного аналізу встановлено, що фінансова безпека сфери науки та інноваційної діяльності має прямий характер залежності з обсягами державного фінансування та зростанням витрат на фінансування наукових розробок з іноземних джерел. Значне скорочення загального обсягу інноваційних витрат в Україні за 2016-2020 рр. призвело до зменшення кількості інноваційно активних промислових підприємств і підприємств, які впроваджують інновації, а також різкого зменшення кількості упроваджених нових технологічних процесів промисловими підприємствами, а, відтак, суттєвого уповільнення темпів розвитку галузі науки та інноваційної діяльності країни.

На основі аналізу трендів розвитку пріоритетно-забезпечуючих галузей національного господарства України виявлено контраверсійний характер їх впливу на складові фінансової безпеки, зокрема (1) інвестиційної (зростання частки довгострокових і фінансових інвестицій в активах (для IT-галузі та електронної комерції); зменшення частки поточних інвестицій в активах та ефективності капітальних вкладень (для галузей житлово-комунального господарства, науки та інноваційної діяльності), зменшення частки прямих іноземних інвестицій (крім IT-галузі та ін.); (2) кредитної (збільшення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості (крім IT-галузі та торгівлі), збільшення рівня ліквідності, платоспроможності та фінансової стабільності (крім галузей житлово-комунального господарства, науки та інноваційної діяльності) та ін.); (3) боргової (збільшення частки боргових зобов'язань у реалізованій продукції (сфера житлово-комунального господарства), посилення фінансової стійкості (крім галузей житлово-комунального господарства, науки та інноваційної діяльності) та ін.); (4) грошової (зменшення тривалості обороту грошових коштів (IT-галузь, торгівля), зменшення ефективності грошового потоку (крім IT-галузі та ін.); (5) страхової (збільшення частки кредиторської заборгованості за розрахунками зі страхування у поточних зобов'язаннях (сфера житлово-комунального господарства), збільшення рівня самострахування бізнесу (IT-сфера, електронна комерція) та ін.).

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткри-

зовому етапі розвитку економіки. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21 (2). С. 132-136.

2. Vasylytsiv T., Lupak R. Priorities and Tools of the State Regional Policy of Import Substitution in the Market of Ukraine's Consumer Goods. Стратегічні пріоритети. 2017. № 3. С. 105-112.

3. Lupak R. L., Kunytska-Iliash M. V. Substantiation of the directions of structural reforms in the economy of Ukraine in the context of realization of the state region and branch policy of import substitution. Інноваційна економіка. 2017. № 7-8(70). С. 39-45.

*Власюк Наталія Іванівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу,
Львівський торговельно-економічний університет*

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Трансформація бюджетної системи, яка відбувається в Україні, вимагає формування належних умов для ефективного розвитку регіонів та зміцнення їх фінансової незалежності. Це, своєю чергою, вимагає напрацювання системи заходів для підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів. В цьому контексті особливої актуальності набуває питання стосовно використання фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку. Особливо актуальними є завдання систематизації існуючих фінансових інструментів та напрацювання нових підходів щодо напрямків їх реалізації, що стимулюватиме органи місцевого самоврядування до зміцнення власної фінансової бази та забезпечення ефективного регіонального розвитку.

Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку – це сукупність інструментів активізуючого впливу на певну територію для забезпечення її соціально-економічного розвитку шляхом використання економічних, юридичних та організаційних заходів, методів та форм фінансового регулювання [1].

Основне завдання при використанні фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку – уникнення соціальної асиметрії